THE DAILY HEBREW JOURNAL

H. Winberg, Pres. & Gen. Mgr.
The Only Daily Jewish Newspaper in the Province of Ontario
• PUBLISHED BY •
— CANADIAN JEWISH PUBLISHING CO., LTD. —
251 - 253 Queen Street West — Telephone Adelaide 3969
Subscription Rates — $5.00 Per Year
Single Copy — 2 Cents

Entered as Second Class Mail Matter at C.P.O. Toronto Ontario January 22nd. 1913

די היי־יאהריגע מוניציפאלע וואהלען

די היי־יאהריגע מוניציפאלע וואהלען, וועלכע זענען פארגעקומען ניי־יאהר, האבען מיט זיך ניט מיטגעבראכט קיין איבעראשענדעס אדער איבערגעוועהנליכעס. אמת מען האט געזוכט אין צייט פון „קעמפיין" אויפצופלאקערן אן „אישו" וועגען „פאבליק אונערשיפ", אבער דער אמת איז דאך, אז דער הערכגעפאלענער מעקבריד און דער זיגער טשורטש האבען ביידע די זעלבע בליקען אין אלע פראגען, און דער איינציגער אונטערשיעד איז נאר, וואס ט. ל. טשורטש איז דער ליעבלינג פונ'ם „טעלעגראם", און פארקעהרט, אזוי ווי די „סטאר". איז דאך דעם „טעלעגראמ'ס" א קאנקורענטקע, האט זי געמוזט מאכען מעקבריד'ן פאר איהר ליעבלינג. עס איז די גאנצע צייט געוועזען בלויז איין פראגע, וועלכע פערזאן זאל זיצען אויף דער מעיאר־שטוהל, און וועלכע צייטונג זאל האבען מעהר איינפלוס אין דעם „סיטי האל", און פאר די בירגער איז אלגעמיין איז עס גאנץ עגאל, ווי אזוי די מעיאר וואהלען האבען זיך געענדיגט.

איב די מעיאר־וואהלען צייגען גאר ניט וועגען פארשריט אדער רעגרעס, צייגען אבער די וואהלען פאר דער באארד אף קאנטראל, אז די שטימונג פון דער טאראנטאר באפעלקערונג האט באקומען א גרויסען שטויס אויף צוריק.

דזשיימס סימפסאן, אמאהל איינער פון די פאפולערסטע פערזאנען אין אלע קרייזען האט יעצט אלס קאנדידאט פאר קאנטראלער באקומען אין גאנצען ארום צעהן טויזענד שטימען. צו דער צייט, וואס די זיגער האבען באקומען צו אכט און צוואנציג טויזענד שטימען. און סימפסאנ'ס איינציגער חטא איז דאך נאר דער, וואס ער איז א סאציאליסט. ראגגען אן א קאנסערוואטיווער ארבייטער־פיהרער ווי גיבאנס, האט באקומען איבער דריי און צוואנציג טויזענד שטימען. איז דאך צווישען גיבאנס'ן און ראבינס'ן דא גאנץ ווייניג אונטערשיעד. און מען קען ניט זאגען, אז די ארבייטער האבען געמאכט א בעסערען אויסוואהל.

די אלדערמאן און באארד אף עדוקיישאן וואהלען האבען אויך קיין נייעס ניט ארויסגעבראכט. חוץ דעם וואס די אידען האבען דאס מאהל איבעראל געשטימט פאר די אידישע קאנדידאטען אהן שום אונטערשיעד.

איב די וואהלען האבען יא עטוואס פארצייכענט, איז עס וועגען דער קליינער צאהל „ניין" שטימען, וועלכע זענען געגעבען געווארען געגען די פארשידענע „ביילאס" וואס צייגט, אז טאראנטא איז סאליד פאר שטאדטישע אייגענטום.

אמעריקאנער דעמאקראטיע אויפ'ן נייעם יאהר

אונזער שכנה'שע פאראייניגטע שטאאטען האבען זיך אזוי אריינגעלאזט אינ'ם קאמף פאר דער נייער דעמאקראטיע, אז אפילו דאס יאהר 1920 איז דארטען באגעגענט געווארען מיט א שטיק פון דער נייער דעמאקראטיע.

די צוויי הונדערט און ניין און פערציג ארויסגעשיקטע, וועלכע שווימען יעצט אויף דער „בופארד" איבער'ן וואסער, זענען פאר דער נייער דעמאקראטיע ניט געוועזען גענוג. און נייע ארויסשיקונגען ווערען שוין צוגעגרייט. אין צעהנדליגע אמעריקאנער שטעדט זענען יעצט געמאכט געווארען איבערפאלען אויף מיטגליעדער פון דער קאמוניסטישער פארטיי, און זיי זענען ארעסטירט געווארען. די וואס זענען פרעמדע, ניט קיין בירגער וועלען ארויסגעשיקט ווערען, און ווי מען מעלדעט, וועט די צאהל פון די, וואס מען וועט דארפען ארויסשיקען גרייכען אין די טויזענדער.

אמאהל איז אמעריקע געוועזען דאס לאנד, וועלכעס האט געגעבען שוץ פאר אלע פארפאלגטע און געדריקטע, און יעצט איז שוין דארטען באלד געווארען פרייהייט פון ווארט, פרייהייט פון פאליטישער איבערצייגונג, פרייהייט פון האבען אן אייגענע מיינונג, א זאך פון דער פארגאנגענהייט.

און די אמעריקאנער רעגירונג מארשירט מיט ריזען־שריט צו דיעזער סארט נייער דעמאקראטיע.

וואס אין קאנאדע קען פאסירען

אין דעם לעצטען נומער פון אונזער וויניפעגער שוועסטער־צייטונג „דאס אידישע ווארט" געפינען מיר פאלגענדע מעלדונג. —

אנטיסעמיטען העצען צו פאגראמען אין קענארא.

פון קענארא ווערט געמעלדעט, אז מיט עטליכע טעג צוריק האט דארט א געוויסער גילבערטסאן, א טרעוולינג־סיילסמאן פון א יארקטאנער גראסערי־פירמע, אהן א שום אורזאך געשימפט אלע קאנאדער אידען. עס זיינען דערביי געווען איניגע קריסטען און דער בוליגאן האט פשוט געהעצט צו פאגראמען. עס וואלט זיכער איינגעבראכען א פאגראם, ווען א אידישער „טרעוולינג־סיילסמאן", מר. ה. ארענשטיין, וואלט זיך ניט אריינגעמישט.

עס איז די פליכט פון דער קענאראר אידישער קהלה צו לאזען ווי סען וועגען דעם דער פירמע, וואו דער אנטיסעמיט איז אנגעשטעלט, אונטערשטרייכענדיג, אז די אידישע קונים וועלען אזעלכע שענדליכע מאטען מצד איהרע אנגעשטעלטען ניט טאלערירען.

צו וויסען לאזען דער פירמע אליין איז ניט גענוג. געגען אזעלכע קערלען מוזען אנגענומען ווערען פיעל שטרענגערע מיטלען. דער נפש קען לייכט געבראכט ווערען אין געריכט פאר העצען געגען מאנכע טיילען פון דער באפעלקערונג.

זאל איין הונט באקומען מיט א גוטען שטעקען, און אלע הינט וועלען שטיל ווערען.

די פראגע וועגען שבת רוה אין פוילישען סיים

(פון אונזער איראפעאישען קארעספאנדענט) ש. פאן

קאפענהאגען —

ניט קוקענדיג דערויף, וואס די פוילישע דעלעגאציע ביי דער שלום קאנפערענץ אין פאריז האט אונטערגעשריבען דעם שלום טראקטאט אין וועלכען עס האבען זיך אויך געפונען עטליכע פאראגראפען, וואס האבען געהאט די אויפגאבע צו באשיצען די מינדערהייטס־רעכט פון די אידען אין פוילען און איבערהויפט, האט זיך אין דעם שלום־טראקטאט גערעדט וועגען טאלערירען די אידישע רעליגיעזע רעכט, — ניט קוקענדיג אויף דאס אלעס, האט דער פוילישער סיים איצט אויפגעהויבען די פראגע וועגען געצוואונגענע זונטאג־רוה, וואס דאס מיינט אינדירעקט שעדיגען די שבת־רוה ביי די אידען אין פוילען.

אט אזוי וועלען מסתמא די פאליאקען לאנגזאם אנהויבען ברעכען די פארפליכטונג זייערע געגען איבער דעם שלום טראקטאט. זיי וועלען תמיד זוכען עפעס א יורידישען אויסוועג און וועלען כסדר איבערדרעהען די פראגען אויף דער לינקער זייט און אזוי ארום איינציגווייז צו ניש מאכען דעם אונטערגעשריבענעם טראקטאט, וועלכער האט געזוכט צו באשיצען די אידען איבערהויפט רעליגיעז.

ווען מען שטודירט גרינדליך איבער די הויפט פראטאקאלען איבער די וכוחים אין פוילישען סיים, וועלכע ציהען זיך שוין זייט איניגע טעג, קען מען דייטליך זעהען, ווי די פאליאקען זוכען מיט אלע מעגליכקייטען זיך ארויס צודרעהען פון זייערע אונטערגעשריבענע פארפליכטונגען און מיט דער הילף פון א קליינעם „טריק", מיט דעם אויסרייד וועגען טאלערירען זייערע יום טובים, זוכען זיי מיט אלע זייערע כחות צו אונטערדריקען די רעליגיעזע ווי אויך נאציאנאלע רעכט פון די אידען אין פוילען.

צו וואס האבען עס ווידער געטויגט די אלע ענערגישע פראטעסטען און זייערע ארבייטען פון די אידישע דעלעגאציעס אין פאריז, פון דער שתדלנות אין לאנדאן, ווען מיר שטעהען היינט מיט דער אידען־פראגע אין פוילען כמעט אויף דער זעלבער מדרגה ווי מיט צוויי יאהר צוריק?

זעהר שלעכט האט אויסגעזעהן די אידען פראגע אין פוילען בעת דער דייטשער אקופאציע, נאך ערגער איז זי געווען נאך דעם ווי די דייטשען זענען פון דארט אוועק און די פוילישע הערשאפט איז איבערגעגאנגען אין די הענד פון דער רעגענטשאפט, אבער פיעל טרויעריגער איז די אידען פראגע איצט אין דעם אויגענבליק, ווען מיר האבען אין פוילען שוין א פאזיטיווע רעגירונג געבויט אויף „פארלאמענטארישע יסודות"...

וואס האבען מיר אידען פון אט דעם ראזיגען אזוי גערופענעם פארלאמענטאריזם? פערקעהרט — פאר אידען איז דאס נאך פיעל ערגער, ווייל מיר קענען דאך איצט שוין ניט קומען אזוי אפט צו דער ברייטער איראפעאישער עפענטליכקייט און שרייען אז מען בעהאנדעלט אונז ניט טאלעראנט אין דער פוילישער רעפובליק, ווייל דער ענטפער וועט זיין אז מיר אידען זיינען דאך אזוי גוט פאר טראטען אין פוילישען פארלאמענט פונקט ווי די פאליאקען. אבער אין דער אמת'ען זעהען מיר ווי אזוי די אידישע דעפוטאטען, ווערען כסדר איגנארירט און אלע זייערע פארשלעגע, אינטערפעלאציעס און געזעץ פראיעקטען, וועלכע זיי ברענגען אריין אין סיים כדי דערמיט צו העלפען די אידען, ווערען מיאוס אויסגעלאכט און אונטערדריקט פון די פוילישע דעפוטאטען, אנגעהויבען פון די פוילישע נאציאנאלע פארטייען ווי למשל די נאדאדאווע דעמאקראטען ביז צו די סאציאליסטישע פארטייען מיט דער פ. פ. ס. בראש, האלטען תמיד, אז יעדער פארשלאג פון די אידישע פארטייען דארף ארורפאלען און אזוי ארום זענען די אידישע דעפוטאטען ניט מעהר ווי יורידיש אנערקענט, אבער פאקטיש זיינען זיי ניט מעהר ווי טויטע בובשטאבען, וועלכע מען לאזט ניט זיין ווירקזאם און מען אונטערדריקט אויף אלע אופנים.

ווען עס זיינען אויפ'ן סדר היום פון פוילישען סיים געשטאנען אזעלכע פראגען ווי איינפיהרען אידישע נאציאנאלע שולען פאר אונזערע קינדער מיט אידיש אלס אונטעררינכטס שפראך, אדער די אידישע שפראך זאל אפיציעל אנערקענט ווערען און אלע מיטטיילונגען פון מאגיסטראט זאלען ערשיינען אין אידיש אזוי ווי אין פויליש; אזא פראגע ווי די ישולה פון די פאגראמען, — דאן איז קיין צווייפעל ניט געווען, אז די פאליאקען וועלען מיט אלע זייערע כחות באקעמפען די אידישע דעפוטאטען און ניט צולאזען, אז די אידען זאלען זוכען „צו גרינדען א שטאאט אין א שטאאט", אדער דאס, אז די פוילישע רעגירונג איז שולדיג אין די פארגעקומענע פאגראמען. דאס איז פאר יעדען געווען קלאהר. מען האט גוט געוואוסט, אז די פאליאקען זאלען די מאיאריטעט אין סיים און דערפאר איז דער הורבפאל פון די אידישע פראיעקטען און רעזאלוציעס ניט געווען קיין גרויסע איבערראשונג.

מיר אידען האבען אין זיי ניט קיין גוטע פריינד, אבער דאך האבען מיר תמיד געהאפט, אז ווען עס וועט קומען צו א רעליגיעזע פראגע, דארט וואו עס וועט זיך האנדלען וועגען טאלערירען די אידישע רעליגיע, די אידישע טראדיציאנעלע און רעליגיעזע יום טובים — האבען מיר תמיד געהאפט אז די פאליאקען וועלען זיך ארויסווייזען טאלעראנט און וועלען אויפגעבען זייער הארטנעקיגען קאמף און פריי ערקלערען, אז זיי אנערקענען די אידישע רעליגיעזע און טראדיציאנעלע רעכט. דאס האבען דאך אויך געטענה'ט די פוילישע פארשטעהער אין פאריז און זיך ארום געקויפט פיעל פריינד אין די אידישע אסימילירטע קרייזען.

די לעצטע וכוחים אין פוילישען סיים וועגען דער פראגע פון געצוואונגענע זונטאג־רוה האט אבער באוויזען, אז אויך דא, אויפ'ן רעליגיעזען געביעט, אויפ'ן געביעט פון דייגע עלעמענטארישע און מענשליכע רעכט, זוכען די פאליאקען אונז צו באקעמפען און ווילען אזוי ארום נקמה נעהמען פאר די אויף זיי „ארויפגעצוואונגענע" אידישע פונקטען פון דעם פריעדענס טראקטאט.

עס קען שוין מעהר קיין צווייפעל ניט זיין, אז דער געזעץ פראיעקט וועגען געצוואונגענער זונטאג־רוה, וועט בקרוב פאקטיש דורכגעפיהרט ווערען אין פוילען און דא האבען מיר, ניט קוקענדיג דערויף, וואס די פאליאקען האבען אנגענומען די „ארויפגעצוואונגענע" אידישע געזעצען דאך דורכגעפיהרט דאס זייעריגע.

דער רעזולטאט פון אט דעם געזעץ וועט זיין, אז די אידען אין פוילען, מינדעסטענס 75 פראצענט פון דער באפעלקערונג וועט עקאנאמיש קומען צו ליידען און אפשר גאר רואינירען דעם גאנצען אידישען האנדעל און האנדווערקעריי.

עס איז דאך אזוי קלאהר ווי דער טאג, אז דער אידישער סוחר ווי אויך דער אידישער ארבייטער וועט ניט קענען אויסהאלטען די שווערע קאנקורענץ פון די פוילישע סוחרים און פוילישע ארבייטער ווען די אידען וועלען נאר ארבייטען אין האנדלען — אין זומער — 5 טעג און אין ווינטער — 4 מיט א האלבען טאג. אין דער צייט ווען די פוילישע סוחרים און ארבייטער וועלען האבען גאנצע זעקס טעג אין דער וואך.

די פאליאקען שטיצען זיך אויף ענגלאנד און אמעריקא אז אויך דארט האבען די אידען ניט מעהר פרייהייט ווי אין פוילען, פארגעסענדיג — אדער בעסער געזאגט; מאכענדיג זיך פארגעסען — אז מען קען בשום אופן ניט פארגלייכען די עקאנאמישע פארהעלטנישע פון די אידען אין אמעריקא מיט די אידען אין פוילען. ביי די אידען אין אמעריקא איז עס קיין טראדיציע צו האלטען שבת. דאגעגען וועלען די פוילישע אידען קיינמאל ניט אויפגעבען די רעליגיעזע צערעמאניע פון ניט האלטען געשלאסען שבת און נעשעפטען.

און זאל דער דאזיגער געזעץ פראיעקט פאקטיש דורכגעפיהרט ווערען און אזוי ארום צווינגען דאס פאליטישע אייגענטום צו רוהען זונטאג, וועלען זיי זיכער אויך ניט אויפגעבען זייער שבת רוה, דערצו וועלען די פאליאקען מיי ניט קענען צווינגען. וואס וועט אבער זיין דער רעזולטאט דער אידישער האנדעל אזוי ווי די אידישע האנדווערקעריי, וועט פאלשטענדיג צו גרונדע געהן אונטער די דאזיגע אומשטענדען.

די פאליאקען האבען אונטערשריבען דעם שלום טראקטאט, און וועלכען זיי פארפליכטען זיך צו טאלערירען די אידישע רעליגיעזע רעכט, אזעלכע טראקטאטען האבען אבער צוויי זייטען ווי אזוי מען קען זיי תמיד אויסטייטשען... די פאליאקען האבען זעהר גוט פארשטאנען און זיך מיט דעם שפיצעל באנוצט און דערמיט דערגרייכט זייער ציעל — רואינירען די עקאנאמישע לאגע פון פוילישען אידענטום!

יאהרצייט בילדער נאכ'ן לעמבערגער פאגראם

פון מ. א. טענענבלאט.

דער ערשטער יאהרצייט, א גאנץ גרויס יאהר איז שוין אריבער און מיר דאכט זיך, אקאדשט נעכטען אדער אייער נעכטען איז דאס שרעקליכע איבער אונז געקומען. אפט און אפט דאכט זיך מיר, אז איך הער נאך דאס טויט־קרעכצען און זעה נאך די בלוטבעגאסענע טראטואדען, וואו כמעט פאר א יעדען הויז ליגט א צוישאסענער און פערסמאליעטער איד. אפט און אפט שטיקען מיר נאך אין האלז די געדיכטע רויך־כמארעס און דער נאפט מיט'ן בענזין מיט וועלכע עס איז אנגעצונדען געווארען א גאנץ אידישע שטאדט פערטעל.

צי איז מיין זכרון דערפאר אזוי פריש און שטארק, ווייל איך האב דורך'ן גאנצען אין אידישען בלוט איינגעטונקענעם יאהר כסדר געלייענט אין די צייטונגען איבער נייע אידישע שחיטות? אדער האבען טאקי די דערלעבענישען אליין ביי א יעדען פון אונז דאס בלוט אזוי צוקאכט, אז עס קען זיך נאך אליין ניט בערוהיגען? פאר וואס רופט עס ארויס אין מיין דמיון א יעדעס מאל נייע בלוטיגע ערינערונגען און פרישע רויטע בילדער פון פייער פלאמען, פון האלב פערבלוטיגטע, האלב פערקוילטע, געהעלצער און באלקענס פון גוואלדיגע פיעלשטעקיגע הייזער, וואס זיינען פארברענט געווארען מיט זייערע לעבעדיגע אידישע איינוואוינער?

פלוצלונג ווי א בליץ פון הימעל האט אונז דער ערשטער און גרעסטער אידישער פאגראם אין פוילען געטראפען. פונדעסטוועגען האט א יעדער פון אונז געראט דאס געפיהל אז ער וועט קומען. פיעלע האבען איהם מיט א מאטעמאטישע זיכערקייט און פינקטליכקייט פאראויסגעזעהן. ווער עס איז אריבער פון יענער זייט פראנט פון פוילישען חלק לעמבערג האט מיט זיך מיטגעבראכט די שרעקליכע בשורה, אז ביים אראבגידערען פון פוילישען מיליטער אין שטאדט אריין, וועט זיך גיסען אידיש בלוט.

א פועל ציוניסטישער טוער הר. ש־ר. וועלכער איז אין די גאר לעצטע טעג פון דער לעמבערגער שטאדט מלחמה צוריק געקומען פון איטאליענישען פראנט און איז ניט וויסענדיג פון קיין פתרון און פון קיין חלום אריינגעפאלען אויף א פאר טעג אין פוילישען טייל פון לעמבערג האט מיר געשילדערט די פאגראם שטימונג צווישען דער פוילישער באפעלקערונג און די אגיטאציע צווישען די פוילישע בעוואפנטע. אז מיר וועלען אראבקומען אין שטאדט אריין — האט ער געהערט פוילישע זעלנער שמועסען מיט התלהבות צווישען זיך — וועלען מיר ניט איבערלאזען קיין איינציגען איד ביים לעבען. — דאס אלעסדינג האבען מיר געוואוסט, אבער פארהיטען אדער גאר ווערען זיך איז ניט מעגליך געווען. וואס האבען מיר געזאלט טון? מאכען א פראטעסט געגען די פוילען אין זיי ניט אראבלאזען אין שטאדט אריין? אדער אנגריטען א בעוואפנטע אידישע מחנה כדי צו געבען דער ווילד געווארענער סאלדאטעסקא די מעגליכקייט אוועקצושטעלען די לעמבערגער אידען אין אלס קריגס פיהרענדע פארטיי, אדער גאר אלס פראנקטיערס וועלכע מען מעג על פי הדין אויסקוילען ווי די לעמער? די אידישע מליץ פון וועלכער די פוילען האבען זעהר גוט געוואוסט, אז קיינער וועט ניט ואמטשעפען די פוילישע באפעלקערונג מכ״של א פוילישען זעלנער, איז אויפ'ן בעפעהל פון פוילישען קאמאנדאנט ענטוואפענט און ארעסטירט געווארען. דאס אויסברעכען און אויסרויבען אידישע געשעפטען האט זיך אנגעהויבען תיכף פרייטאג נאכן פדיה, ווען די ערשטע פוילישע אבטיילונגען זיינען נור אראב אין שטאדט צענטרום. דאס הרגענען אויף דער גאס איינצעלנע רוהיג פארבייגעהענדע אידען איז שוין געווען אין פולען גאנג. ווער האט בכן געקאנט אויף זיך נעהמען דאס אחריות אנטקעגען צושטעלען זיך מיט א פאר פערזשאווערטע ביקסען און רעוואלווערס דער שטארקער גוט בעוואפענטער ווילד געווארענער פוילישער אוובער מאכט?

און אזוי האט מען מיט פארלעגטע פאר כעס און שרעק ציטערנדע הענד געווארט אויף דער אייגענער שחיטה, מען האט כמעט אליין געעגט דעם האלז אונטערן חלף...

התחלין! הא צואר, קום שחט!

* * *

פרייטאג א גאנצען טאג ביז שבת צו מיטאג האט דאס פארשפיעל געדויערט. מייסטענס געראבעוועט, טיילווייז נור געמארדעט און דא און דארט א הויז אונטערגעצונדען. קיין איינציגער איד אויף דער גאס. אלעס בעהאלטען אויף די בוידעמס און אין די קעלערס. נור ערגעץ וואו אין די היטערגעסלעך אייגלען זיך מוטיג און העדבי מיט טויט־שרעק אין הארצען א פאר אידישע פיהרער. זיי לויפען פון איין שטאדט געביידע צום אנדערען, זיי ווילען טרעפען וואו עס איז א פעראנטווארטליכען פוילישען פאליטיקער, דעם אדער יענעם קאמאנדאנט. זיי ווילען בעטען רחמים ביים גענעראל ראיא דאס הארץ האט אונז אלע געזאגט, אז אלצדינג איז נור א פראלאג און דאס אייגענטליכע דראמא, די בלוטיגע טראגעדיע הייבט שוין אין דער לופטען. באטש אפילו די גרויזאמסטע פאנטאזיע וואלט אויף דעם שפעטער קומענדיגען ניט פעהיג געוועזען. אבער גענעראל ראיא און זיינע פעראנטווארטליכע פוילישע מיטארבייטער האבען זיך אפנים בעהאלטען. מען האט די אידישע שליחי צבור ארומגעשיקט פון דעם פלאצקאמאנדא צו דער שטאדטקאמענדאנטורא פון איין ארט צום אנדערען. האבען די פוילישע מאכטהאבער געוואוסט פון דער פראגראמאטישער סצענעריע און ניט געוואלט איבערנעהמען אפיציעל די פעראנטווארטונג און געענטווארט פון די אידישע פארשטעהער פאר די שענדליכע מעשים פון זייערע בעוואפנטע און ניט בעוואפנטע פרייהייטס העלדען? אדער האבען זיי זיך געשעהמט צו קוקען די אידישע פארשטעהער אין די אויגען אריין?

דער פאקט פאר זיך איז אזוי דראמאטיש אז ער נויטיגט זיך ניט מעהר אין וועלכע עס איז השערות אדער פירושים.

* * *

און שבת צו נאכטס זיינען פארגעקומען צוויי גרויסע איקומינאציעס: די איינע אויף דער אידישער זייט פון דעם קארל לודוויג שטראז. פון דעם גאלאכאווסקי פלאץ ביז אראב צו דער שוהל און די אנדערע אויף יענער זייט פון דעם קארל לודוויק. אויפ'ן פלאץ מאריאצקי אין אידישען פערטעל קלאקאווסקי א העליש פייער — 60 אידישע הייזער, בתי מדרשים און שוהלען זייטען פון מענשען קאלטבלוטיג און בעוואוסטזיניג אונטער געצונדען געווארען. די גוואלדיגע פלאמען האבען זיך געצויגען אין די ווייטע הימלען און דאס קראכען פון האלץ, צעמענט און אייזען האט זיך פערמישט מיט די מישונגע קולות פון די לעבעדיג ברענענדע, האלב דערשאסענע אידישע מענער און געשענדעטע אידישע פרויען. טיהרען און טויערן זענען צוגעמאכט און בעוואפנטע חיות מיט מענשליכע פנים'ער דרעהען זיך אנגעלאדען מיט אלע מיני כלי זין און עבען אכטונג אז קיינער זאל חלילה ניט וואגען אנטלויפען פון ברענענדיגען הויז און קיין פערצווייפעלטע מוטער זאל חס ושלום פרואוען אראבשפרינגען מיט איהר קינד פון פענסטער אנגע'ן צווייטען, דריטען אדער פירטען שטאק.

די אנדערע אילומינאציע איז פארגעקומען אין האטעל דזשארדזש. דאס געלגרינגע גאז־ליכט און דער עלעקטער שטראם האט זיך געגאסען דארט איבערן גרויסען זאל. פרעהליכע יובעלענדע קולות און וויוואט רופען האבען זיך געגעבען ווים געהערט ביי די טישען, ארום וועלכע עס זענען געזעסען די בעלי שמחה און געפראוועט די גרויסע סעודה. זיי ערש איז דארט פערזאמעלט געוועזען דאס בעסערע פוילישע לעמבערג, פאליטיקער, ווירטשאפטלער און קינסטלער. וואקום מען האט דארט געפייערט א פראנצויזישען גאסט, דעם מאנסיער הענרי ווילען, א פראנצויזישען פאליטישען שליח פון דער פראנצויזישער אמבאסאדע אין יאסי, וועלכער האט כלומרשט געזאלט האבען די מיסיע צו פערגלייכען די פוילען מיט די אוקראינער. צו האבען די דאזיגע פוילישע בעלי שמחה ניט געוואוסט אז 200 שריט ווייטער שטעהט א גאנצער אידישער קווארטאל אין פלאמען און מענשען ווערען לעבעדיגערהייט פארברענט? אדער האט מען די דאזיגע אילומינאציע אין האטעל דזשארדזש געמאכט צוליעב דעם אז דער פראנצויזישער דיפלאמאט זאל פערטומעלט ווערען און ניט זעהן די פלאמען אין ניט הערען וואס בעדעקען דעם הימעל פון לעמבערג?

זונטאג גאנץ פריה איז עס געווען ווען איך האב בעשלאסען געהען בעטראכטען אונזער אומגליק פון דער נאהענט, אריינגעלאפען זיך אין יאמערטאהל און ניט קוקענדיג דערויף וואס די מיליטערישע פאטראלען און כלומרשט לעשענדע פייערוועהר האבען תיכף ארויס געטריבען פון דארט א יעדען און אויסגעזוכט מען האט דערקענט זיין אידישקייט — איך צוזאמען מיט'ן רעדאקציאנס חבר ה' יל — ז' איך אראבגעלאזען טיעף אין ברענענדיגען תחום אריין. איך וועל אנא א שרעקליכע בילדער עס האבען זיך דארט ענטפלעקט פאר אונזערע אויגען נאך היינט ווערט די פאנטאזיע אויפגערייצט ביז צו שגעון, ווען מען זאל זיי וועלען אויפפרישען אויפ'ן פאפיער.

עס ברענט נאך פון אלע זייטען, פייערוועהר שפיעלט זיך מעהר לעשט, ארום די צושאסטענע אין ברענענדע מתים שטעהען קופעלאך ... געווארענע מענשען, רייסען די האר פאר צער און צארען און שרייען. און קלאגען מיט ווילדע אבגעריסענע קולות. מיר האבען פון פריהער בעשלאסען זיך איינצוהאלטען מיט אלע כחות פון וויינען, כדי מען זאל אין אונז ניט דערקענען דעם שמערץ אבער וואס טייטש מיר זיינען געגאנגען, אליין שוין איז אונז געווארען צו דערשטיקען. אין האלז דעם אויפגעשריי און אין די אויגען די קוואלען טרערען וועלכע האבען זיך באלד צוגאסען איבערן פנים ווי א שפרודלענדער קוואל. די פאטראלען האבען אונז דערזעהן וויינען, דערקענט אין אונז אידען און תיכף אונז ארויסגעטריבען פון דעם בלוטיגען ברענענדען גיהנום.

דער ערשטער יאהרצייט נאכ'ן לעמבערגער פאגראם. שרעקליכע זכרונות גרויזאמע בילדער לויפען איינס פאר אנדערען פאר די אויגען. ווער האט דען אזוי פיעל כח אויפצורייסען אויף דאס ניי נאך ניט רעכט צוגעהיילטע ברענענדע וואונדען?

כוס היגונים לאט, הרפי מעט...

(אידישע מארגענפאסט — וויען)

כ'וואַרט אויף דיר

פון איטע ד. שיקמאן.

(מיטה)

כ'ווארט אויף דיר מיין ליבסטער,
כ'ווארט אויף דיר אצינד;
קום צו מיר וואס גיכער; —
ווארטען איז א זינד...

ווארטען האב איך מורא,
כ'זיין דאך איצט אליין...
פון ספקות כ'ווער געפייניגט,
כ'ווייס ניט; יא — צי ניין?

כ'ווארט אויף דיר מיין ליעבסטער,
פון האר'ץ רייסט זיך אן אוי...
וועסטו קומען גיכער?
כ'בענק נאך דיר אזוי...

אַס האר'ץ זאגט מיר וועסט קומען;
ליעבסטע דאך אזוי צארט,
קושט דאך אזוי קוויקענד —
כ'ווארט אויף דיר... איך ווארט!...

כ'ווארט אויף דיר מיין ליעבסטער
כ'ווארט אויף דיר אצינד,
קום צו מיר וואס גיכער; —
ווארטען איז א זינד...